

MANİLERLE İLGİLİ BAZI PROBLEMLER VE ÖNERİLER

“PROBLEMS AND SUGGESTIONS ABOUT THE MANI”

Prof. Dr. Nerin KÖSE*

Özet

Maniler dünyadaki siyasi,ekonomik,teknik,tarihi hatta magazinel gelişmelerden etkilenmektedir.Bu sebeple şimdiye kadar yapılan sınıflandırma çalışmaları yeterli değildir.Sadece Türkiye sınırları içinde değil Türk Dünyası topluluklarında da yeni çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Mani, Katalog, Türk Dünyası, Teknoloji, Ekonomik

Abstract

Turkish “mani” (a kind of poetry or fiction) has been affected from the political,economics,technique,historical and magazinel development in the world.So the classification Works that have been done until now is not satisfactory.It needs some new investigations not only in the boundaries of Turkey but also in the societies of Turkish World.

Keywords: Mani, Catalogue, Turkish World, Technology, Economics

---

* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

1990 yılı, Türk Dünyası dili ve edebiyatı ile yakından tanışmaya başladığımız bir dönem olarak bilinmektedir. Bu tarihle birlikte ekonomik, siyasi, dil, edebiyat kısacası her sahada başlatılan çalışmalar içinde halk bilimi de yerini almakta gecikmemiş; bu konuda Prof. Dr. Fikret Türkmen'in önderlik ettiği "Türk Dünyası Destan Projesi", faaliyetini hâlâ sürdüren önemli bir proje olarak önemini korumaktadır.

Makalemiz ise maniler üzerinde yapılmasını düşündüğümüz hem bir proje teklifi ve bu projelerle ilgili beklentilerin, hem de Türkiye coğrafyasında yaşayan mani konuları ve yapıları üzerinde gerçekleştirilmesi gerekenlerin yer alacağı önerileri içermektedir. Bu sebepten önce proje tekliflerimizi sunacak; daha sonra da diğer hususla ilgili görüş ve önerilerimizi belirteceğiz.

I. Mani üzerinde yapacağımız en büyük öneri, "Türk dünyası Manileri'nin Derlenmesi, Tasnifi, İncelenmesi ve Yayınlanması" konulu projedir. Önerdiğimiz projenin işleyişi ise şu şekilde olmalıdır:

- Derleme:

Her Türk Cumhuriyeti ve Kardeş Topluluklar'ın manilerini derleyecek gruplar ve çalışacakları coğrafyanın tespiti yapılmalı; söz konusu her bölgede yapılacak derlemeye katılacak gruplar belirlenmelidir.

- Tasnif

a. Konularına Göre:

* Derlenen maniler her Türk topluluğu ve Cumhuriyeti esas olmak üzere, konularına göre tasnif edilmeli; bu arada varsa eski tasnifler de göz önüne alınmalıdır.

* Daha sonra bu maniler toplu olarak yeniden tasnif edilmelidir.

b. Yapılarına Göre:

Derlenen maniler, yapı özellikleri bakımından da incelenmelidir. Bu incelenmenin ise;

- ◆ Nazım birimi,
- ◆ Her bendeki dize sayısı,
- ◆ Hecelerdeki durak yeri veya yerleri,
- ◆ Kafiyesi,
- ◆ Manilerde doldurma dizelerin olup olmadığı,
- ◆ Her dize veya bentteki formel ifadeler

üzerinde olacağı, ortadadır.

Yine bu değerlendirmenin önce her Türk Cumhuriyeti veya topluluğu için ayrı ayrı gerçekleştirileceği; daha sonra bir genellemeye gidileceğini söylemeye gerek yoktur.

Bu arada;

a. Mani söyleyenlere ve mani yakanlara dün ve bugün hangi adların verildiği,

b. Manilerin hangi çalgı veya çalgılar eşliğinde ya da çalgısız olarak mı söylendiği,

c. Dünden bugüne “mani”ye verilen bölgesel adların neler olduğu da ayrıca araştırılmalıdır.

Böylece hem yapı, hem de konu bakımından yapılacak bu inceleme ve tasnif sonunda Türk Dünyası manilerinin bir bütün olarak ortaya çıkması sağlanacak; hem de Türk ulusunun mani söyleme geleneği bazında dünden bugüne kadar geçirdiği değişiklikler ortaya çıkarılmış olacaktır.

II. Bu konudaki ikinci büyük önerimiz ise “Türk Dünyası Manilerinin Tip ve Motif Kataloğu” çalışması olacaktır. Elbette böyle bir çalışmanın oldukça uzun bir süreyi, büyük bir emeği ve iyi bir ekibi gerektireceği kesindir. Çünkü böyle bir katalog hem dünyanın ilk ve tek mani kataloğu olacak, hem de bu yolla Türk ulusunun birliği, dirliği, iriliği sergilenecektir.

Gelelim Türk Dünyası Mani Kataloğu’nun hazırlanması sırasında hangi aşamalarında neler yapılması gerektiğine ve nasıl düzenleneceğine...

◆ Her şeyden önce derlenen maniler konularına göre gruplandırılmalıdır.

◆ Her konu başlığının altında yer alan manilerin tipleri tespit edilmeli; her tipe ayrı bir numara verilmelidir. “Tip” tespitinde ise (FFC) Fin Folklor Ekolü’nün yöntemi (Dorson, ss:3-8, 25-34) kullanılmalı, ancak Türk Halk Masalları Tip ve Motif Kataloğu (Boratav-Eberhard)ndaki tip anlayışımız mutlaka dikkate alınmalıdır.

* Yine her konu başlığının altında manilere tip numaraları verilirken boşluklar bırakılmalı, ortaya çıkacak konu ile ilgili yeni bir maninin ayrı bir tip oluşturabileceği, gözden uzak tutulmalıdır.

◆ Her mani tipinin altına o tip ile ilgili bibliyografya verilmelidir. Bu bibliyografya ise:

a. O mani tipini derleyenlerin kimlik bilgileri,

b. Her mani tipinin alındığı kaynak şahsın kimlik bilgileri,

c. O mani tipine derlendiği yörede verilen ad veya adlar,

d. O tipin, başka Türk topluluk veya cumhuriyetlerinde yaygın olup olmadığı; yaygınsa hangi adlarla bilindiği,

e. Bir mani tipine, başka mani tiplerinden geçen kısımlar, dize, beyit, formeller olup olmadığı,

f. Herhangi bir mani tipinin uluslar arası bir adının olup olmadığı,

g. Bir mani tipinde doldurma mısra, beyit veya formellerin olup olmadığı yolundaki bilgileri içermelidir.

◆ Kataloğun sonunda bütün manilerde görülen formel ifadelerin yer aldığı bir dizin verilmelidir.

◆ Söz konusu formel ifadelerin başka manilerdeki aynı veya benzer şekilleri tespit edilerek formel ifade farklılaşmaları – tip sayıları da eklenerek – gösterilmelidir.

◆ Manilerde yer alan unsur veya motiflerin de bir dizini yapılmalıdır.

◆ Söz konusu motif veya unsurların hangi tip manilerde ve şekilde değişiklik gösterdiğine, yani motif farklılaşmasına da yer verilmelidir.

III. Şimdi de Türkiye'deki “mani” ile ilgili yapılan çalışmalar üzerine önerilerimize gelmek istiyoruz.

1. Her şeyden önce manilerin konuları düşünülerek yapılan tasniflere, yenileri eklenmelidir. Çünkü gelişen ve değişen dünyamızda sürekli bir kültür değişimi yaşanmakta; dünya milletleriyle olan farklı boyutlardaki ilişkilerimiz sonucunda ortaya çıkan bu gelişim ve değişim, sözlü ürünlerimize de yansıtacağı için, manilerimiz de bundan nasibini almakta gecikmeyecektir. Nitekim son altı yıl içinde bu konuda yaptığımız derlemelerden elde ettiğimiz ve şu anda özel kütüphanemizde bulunan manilerin konuları ile ilgili altı yeni grubu önermek istiyoruz:

◆ Teknolojik gelişmeler ve teknik cihazlarla ilgili maniler:

Güne gün ekliyorum
Derde dert ekliyorum
Yar sen gittin gideli
Telefon bekliyorum (K1)

Altın tas altın tarak
Ben senden oldum irak
Eğer beni seversen
Leptopa mail bırak (K2)

Kaşına kalem ister
Gözüne sürme ister

Şimdiki gelinlik kızlar
Bulaşık makinesi ister (K3)

◆ Öğrenci – öğretmen manileri:

Dörtgen, beşgen, altıgen
Dersinden oldum dikdörtgen
N' olur sevgili hocam
Sen de biraz şekillen (K4)

◆ Eczacılık ve parfümeri ile ilgili maniler:

Pencereden bakıyorsun
Kitap açmış okuyorsun
Saçına jöle mi sürdün
Mis gibi kokuyorsun (K5)

Al giydim alsın diye
Mor giydim sarsın diye
Yare bir parfüm aldım
Mis gibi koksun diye (K6)

◆ Aktüalite, magazin konulu maniler:

Çantayı aldım koluma
Çıktım Dallas yoluna
Ben Babi (Boby)'yi beklerken
Ceyar (J.R) girdi koluma (K7)

Bizim evin arkası
Zeytinyağı fabrikası
Sevdiğimin arabası
Karaşimşek markası (K8)

Yarimin adı Özer
Beyaz taksiyle gezer
Şapkülünü taramış
Tarık Akan'a benzer (K9)

Orta Asya, Orta Asya
Türklerin Anayurdu
Hülya Avşar'ı dersin

Sanat âleminin kurdu (K10)

◆ Bankacılık sektörü ile ilgili maniler:

Dolmuş geliyor dolmuş
Dolmuşun rengi solmuş
Ondüleli saçların
Bonus Card gibi olmuş (K11)

◆ Ulaşım vasıtaları ile ilgili maniler:

Kasketi eğersin,
Yoldan gülüp geçersin
Almak istersen beni
BMW'ye binersin (K12)

Dallarda olur mersin,
Anlamadım ne dersin?
Beni almak istersen
Mercedes'e binersin (K13)

Saçın omzuna döker
Teli bağrımı deler
Benim sevgili yarım
Mercedes ile gezer (K14)

Kaşına kalem ister
Gözüne Sürme ister
Benim sevgili yarım
Ctroen C4 ister (K12)

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere manilerle ilgili yapılacak derlemeler sonunda söz konusu ürünlerin konularına göre yapılacak yeni bir tasnife gerek duyulacağı; eski tasniflere eklenecek gruplar olacağı, ortadadır.

2. Yaptığımız terlemelerde ortaya çıkan bir başka konu da söylenmek istenilenin son iki dizede ya da son dizelerde değil de, bendin ya da dörtlüğün bütününde yer aldığı örneklerdir. Değişen ve gelişen zamanın etkisiyle oluştuğunu düşündüğümüz bu durum manileri, koşmalara yaklaştıır tarzdadır. Mesela:

Üçgen, beşgen, altıgen
Dersinden oldum diktörtgen,
N' olur sevgili hocam
Sen de biraz şekillen (K4)

Sevdiğimin arabası
 Karaşimşek markası
 Lastiği yenilenmiş
 Dünyayı dolanası (19)

örneğinde öğrencinin öğretmeninden beklentisi, dördlüğün ikinci dizesinden itibaren kendini belli etmektedir.

Yine birbirinin varyantı durumunda olan:

“Mersedese binersin
 Bizim evde inersin
 Annen görürse seni
 “Lastik patladı” dersin (K15)

Bisiklete binersin
 Bizim evde inersin
 Eğer annen görürse
 “Lastik patladı” dersin (K16)

Şeklindeki manilerde de aynı durum söz konusu olup, son iki dizede vurgulanan düşünce, dördlüğün 1. ve 2. dizesiyle tamamen aynı çizgidedir.

3. Yine yaptığımız derlemelerde “manilerin birinde ilk iki dizede formel şekilde görülen ifadenin diğer manide vurgulanmak istenen olarak karşımıza çıkmasıdır. İlk örnek:

Davullar vurulmalı
 Düğünümüz olmalı
 On parmağıma birden
 Pırlanta takılmalı (K17)

Al yeşil giyilende
 Buğdaylar biçilende
 Davullar vurulmalı
 Düğünümüz olanda (K18)

Diğer örnek ise:
 Bizim evin arkası
 Zeytinyağı fabrikası
 Sevdiğimin arabası
 Karaşimşek markası (K8)

Sevdiğimin arabası
 Karaşimşek markası
 Lastiği yenilenmiş
 Dünyayı dolanası (K19)dır.

4. Derleme çalışmalarında karşımıza çıkan ve 3. grupta bilgilerinize sunduğumuz “anlamın dört dizeye ve bendin tamamına yayıldığı maniler”in birçoğunda kafiyenin, her dizede aynı olması da, dikkatimizden kaçmamıştır.

Nitekim:

Bizim evin arkası
Zeytinyağı fabrikası
Sevdiğimin arabası
Karaşimşek markası (K8)

Çeyizler serilmeli
Al yeşil giyilmeli
Davullar dövülmeli
Düğümüz olmalı (K18)

manilerinde bu durum, açıkça ortadadır.

Gerek “bir manide formel olan dizelerin diğer manide söylenilmek isteneni belirtmesi”, gerekse “söylenilmek istenenin, maninin bütününe yayılması” konusunda “mani söyleme geleneğinin hala yaşadığı ancak anlamın dörtlüğün ya da bendin bütününe yayılarak devam etmesinin söz konusu geleneğin giderek değiştiği veya çeşitli sebeplerle zayıfladığı” yönündeki; “farklı konularda manilerin ortaya çıkması” konusunda ise “teknolojik gelişmelerin, özellikle de televizyon ve bilgisayarın hayatımızda çok büyük yeri olup bunun manilerimize de yansdığı” şeklindeki düşüncelerimiz ve yorumlarımızı açıkladıktan sonra sonuç olarak şunları diyebilir ve önerebiliriz:

1. Türk Dünyası Cumhuriyetleri ve topluluklarının manilerini bir an evvel derlenmeli, elde olanlar da dikkate alınarak “Türk Dünyası Manileri Tip ve Motif Katalogu” hazırlanmalıdır. Bunun için de öne her topluluk veya devlet, kendine ait bir mani katalogu hazırlamalı; daha sonra da söz konusu bütün kataloglar birleştirilerek yeniden değerlendirilmelidir.

2. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan Türkler’in manileri de yeniden derlenmeli; daha önceki mani tasniflerine yeni konuları içeren gruplar ilave edilmelidir.

3. Bir manide formel olan ilk iki dizenin başka bir manide söylenilmek istenenin vurgulandığı kısım olması ise, manilerin yapısı üzerinde yapılacak yeni çalışmalarda mutlaka dikkate alınmalıdır.

4. Gerek manide söylenilmek istenenin bendin veya dörtlüğün bütününe yayılması, gerekse bu tür manilerde dizelerin aynı şekilde kafiyelenişinin ortaya çıkması da, ayrı bir inceleme konusu olmak durumundadır.

KAYNAKÇA:

Dorson, R.M., Günümüz Folklor Kuramları (Çev. Nermin Ulutaş) 1984, İzmir; Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 33.

KAYNAK KİŞİLER

- K1:** Adı Soyadı : Gönül Mengü
Yaşı : 21
Öğrenim Durumu : Üniversite öğrencisi
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Milas - Muğla
- K2:** Adı Soyadı : Songül Üngüt
Yaşı : 22
Öğrenim Durumu : Üniversite öğrencisi
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Osmaniye - Adana
- K3:** Adı Soyadı : Nermin Köse
Yaşı : 63 yaşında, öldü.
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Çorum
- K4:** Adı Soyadı : Tolga Aldanmaz
Yaşı : 23
Öğrenim Durumu : Üniversite öğrencisi
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Erkek
Doğum Yeri : Keşan - Edirne
- K5:** Adı Soyadı : Sanem Yayın

- Yaşı : 19 Yaşında
Öğrenim Durumu : Üniversite öğrencisi
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Erkek
Doğum Yeri : Marmaris –Muğla
- K6:** Adı Soyadı : Murat Güven
Yaşı : 20 Yaşında
Öğrenim Durumu : Üniversite öğrencisi
İkâmet Yeri : İznik - Bursa
Cinsiyeti : Erkek
Doğum Yeri : İznik - Bursa
- K7:** Adı Soyadı : Meliha Tokgöz
Yaşı : 56 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : Marmaris - Muğla
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Gökova – Marmaris – Muğla
- K8:** Adı Soyadı : Sabiha Şahin
Yaşı : 65 yaşında
Öğrenim Durumu : Lise mezunu
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Divriği – Sivas
- K9:** Adı Soyadı : Hülya Güvenç
Yaşı : 35 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Bergama – İzmir
- K10:** Adı Soyadı : Şadiye Yayın

- Yaşı : 68 yaşında, öldü
 Öğrenim Durumu : Hiç okula gitmemiş
 İkâmet Yeri : Marmaris - Muğla
 Cinsiyeti : Kadın
 Doğum Yeri : Burhaniye – Marmaris – Muğla
- K11:** Adı Soyadı : Nazmi Aksular
 Yaşı : 43 yaşında
 Öğrenim Durumu : Üniversite mezunu
 İkâmet Yeri : Serinkuyu - İzmir
 Cinsiyeti : Erkek
 Doğum Yeri : İzmir
- K12:** Adı Soyadı : Melahat Uygun
 Yaşı : 76 yaşında
 Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
 İkâmet Yeri : Marmaris - Muğla
 Cinsiyeti : Kadın
 Doğum Yeri : Marmaris – Muğla
- K13:** Adı Soyadı : Muharrem Tokgöz
 Yaşı : 78 yaşında
 Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
 İkâmet Yeri : Marmaris - Muğla
 Cinsiyeti : Erkek
 Doğum Yeri : Marmaris – Muğla
- K14:** Adı Soyadı : Gafure Tunç
 Yaşı : 74 yaşında
 Öğrenim Durumu : Okula gitmemiş
 İkâmet Yeri : Adıyaman
 Cinsiyeti : Kadın
 Doğum Yeri : Adıyaman
- K15:** Adı Soyadı : Mustafa Tunçer

- Yaşı : 55 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : Eğlenhoca – Karaburun – İzmir
Cinsiyeti : Erkek
Doğum Yeri : Eğlenhoca – Karaburun – İzmir
- K16:** Adı Soyadı : Serpil Öztepe
Yaşı : 50 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : Sarpıncık – Karaburun – İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Sarpıncık – Karaburun – İzmir
- K17:** Adı Soyadı : Türkan Alper
Yaşı : 74 yaşında
Öğrenim Durumu : Lise mezunu
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Marmaris - Muğla
- K18:** Adı Soyadı : Nebahat Gökçeler
Yaşı : 80 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : İzmir
- K19:** Adı Soyadı : Emine Aydın
Yaşı : 44 yaşında
Öğrenim Durumu : İlkokul mezunu
İkâmet Yeri : Kemalpaşa - İzmir
Cinsiyeti : Kadın
Doğum Yeri : Köprüköy – İspir – Erzurum